

Nahlédnutí do práce René Baker

Angličanka René Baker je výraznou loutkářskou, režisérskou a pedagogickou osobností především severní části Evropy, tedy Velké Británie, Finska, Norska, Švédska a Islandu, ale dlouhodobě působila i na vysokých uměleckých školách a v divadlech ve Španělsku, v Portugalsku, Řecku, Itálii, Francii a dalších zemích. V České republice jsme doposud neměli možnost uvítat ji na delší čas.¹ Až nedávno, když vedla od 19. do 23. května intenzivní workshop s názvem *From Prop to Protagonist* (Od rekvizity k protagonistovi) v Divadle loutek Ostrava pro divadelní lektory a některé herce tohoto divadla.

© PŘIPRAVILA: HANA VOLKMEROVÁ, FOTO: ROMAN POLÁŠEK

Někdy v roce 2012 jsme si s manželem Tomášem přečetli o její práci krátký článek v Loutkáři a velmi nás oslovil. Popisovala v něm způsob práce od rekvizity k loutce s činoherními herci. Jak je přivádí ke hře s loutkou, k animaci (oživení) předmětu. Od té doby jsme ji chtěli poznat osobně a pozvat k nám do divadla, abychom

mohli zažít její workshop na vlastní kůži. Oslovila jsem ji a po dlouhém hledání termínu to vyšlo a ona přijela. Workshop se uskutečnil v rámci nové platformy divadla MeetLoutky,² která inspiruje divadelníky i pedagogy a studenty uměleckých a pedagogických oborů současně a nabízí zkoumání vzdělávacího potenciálu

jednotlivých inscenací Divadla loutek.

Byla jsem absolutně nadšená. Její osobností, její prací, jejím teoretickým ukotvením toho, co říká, ukazuje, nabízí a jak vede semináristy. Je pro mě nesmírně zajímavé, že její metodika či koncept nesleduje proměnu předmětu, objektu v loutku, ale sleduje především

toho, kdo s ním manipuluje a ožívuje jej. Tak vytvořila koncept trojího bytí na jevišti: v módu herce, performerera a loutkáře. A v každém tom módu je možné pracovat s předmětem, rekvizitou, metaforou a loutkou. Mód performerera³ má dokonce trojí způsob existence na jevišti. Všechny tyto kategorie jsme prakticky zkoušeli v etudách jednotlivců i ve skupině. A bylo to hodně intenzivní, protože René na svých workshopech upřednostňuje malý počet osob od šesti do dvanácti. Nás bylo dvacet. Její teorie pro mě přináší jiný pohled, než k jakému jsem se dosud dostala a četla v teoretických statích. Po skončení workshopu jsme s Tomášem požádali René o krátký rozhovor.

Hana: Mohla bys stručně shrnout svůj koncept herec-performer-loutkář?

René: Herecký mód je velmi jemný, nenápadný. Nemusí to být nutně karikatura. Když jsme v hereckém módu, tak divák vidí všechny naše myšlenky, reakce, emoce, nějak herce čte. Divákovu pozornost je na něm. Herec je v reálném vztahu k objektu, rekvizitě. Loutkáři tento vztah s loutkou nemají, oni jednají prostřednictvím loutky. A performer je někdo, kdo něco dělá na jevišti, ale není středem pozornosti.

Mohou to být tanečníci v choreografii, muzikanti, chór. Tanečník má své tělo a muzikant má svůj nástroj a nějak s nimi jedná, ale nejsou postavou. Jsou obecnější.

Hana: Jak jsi vůbec na tento koncept přišla?

René: Když jsem začala „pitvat“ svět objektů a jaké různé vztahy k nim můžeme na jevišti zaujímat. Potřebovala jsem pro tyto vztahy nějaké kategorie. My totiž reagujeme a vztahujeme se k objektům intuitivně, ne vědomě. A pak se to někdy zamotá. A divákovi není jasné, co se děje na jevišti: *Co tam ta osoba dělá?* Jako režisérka můžu dávat různé úkoly, ale tenhle koncept mi při mých režiiích pomohl, abych rámovala práci s hercem a učinila dění na jevišti pro diváka

jasnějším. Možná byl prvopočátek na umělecké akademii v Barceloně, kde jsem dostala nabídku učít herce. A oni mi hned na úvod řekli, že nechtějí pracovat s loutkami. Tak jsem musela hledat způsoby, jak s nimi pracovat, ale aby neměli pocit, že dělají loutkové divadlo. Začali jsme pohybem na jevišti s rekvizitou a s předměty běžné potřeby. Pracovali jsme tehdy na inscenaci, která začínala pohrbem. Všichni truchlíci, jeden po druhém, vzpomínali na zemřelého prostřednictvím předmětů, které byly v pokoji a které zemřelého připomínaly a vyvolávaly spoluprožitě situace. Ty předměty oživaly a měnilo se okolo nich prostředí a situace. Takto to mladí studenti herectví dokázali přijmout a hrát v tom. A pak jsem to zkoumala dál a velice mě to

zajímalo. A s každou novou zkušeností s herci, umělci a loutkáři jsem svůj koncept a metodiku rozvíjela. Metodiku hry s rekvizitou, předmětem, loutkou. Analyzovala jsem každou novou situaci a snažila se vše pojmenovat a poznatky jsem si zapisovala. Teď je konečně zpracovávám do knihy.

Tomáš: Pro mě bylo zajímavé cvičení, při kterém jsme se dívali na všechny předměty v prostoru – to bylo aktivní; a když jsi řekla, abychom viděli jeden předmět – to už je klid, soustředění. Dívat se a vidět. Aktivita a soustředění.

René: Je to způsob, jakým se díváme na svět. Díváme se na vše okolo a pak nás něco zaujme. Vidíme něco. List, strom. A pak jsem přemýšlela, co to dělá s tělem a těmi třemi módy. A zjistila jsem, že je to hodně záležitost očí a těla. Ve vaší etudě s opilcem jsme viděli několik možností. Opilec byl v hereckém módu a ostatní drželi performerský mód. A fungovalo to. Bylo to divákům jasné. Mohli jsme vidět ulici se třemi anonymními lidmi a herce hrajícího opilce. A zkusili jsme i jiný způsob a viděli jsme rozdíl. Vnesli jste do toho postavu. Divák měl najednou fokus na všechny čtyři lidi na jevišti. Viděli jsme čtyři postavy v hereckém módu. A jak jsme se k tomu dostali? Přes tělo, pohled (jak se

díváme), energii a chodidla (jak chodíme).

Ve druhé etudě o představivosti a myšlenkách herce jsme viděli mód performerů. Herce bolí záda a performer šup – najednou drží deku. A když jsme to viděli na začátku zkoušení, tak jsme viděli tři kamarády. Jednoho bolela záda a kamarád mu přinesl polštář a pak mu byla zima a druhý přinesl deku. Tři herecké módy. Ale když ty předměty ožily, deka i polštář, tak už byli dva lidé v módu loutkářů. Byly vidět jen ty předměty. Loutkáři se jinak dívali, pohybovali, měli jiný postoj. A když si muž ty předměty vzal, náhle loutkáři zmizeli. Performeré jsou na jevišti pro tvorbu scény, atmosféry, mohou ukazovat, co se děje uvnitř protagonisty, jeho vnitřní svět.

Hana: Metaforické a obrazové divadlo je pro mě zajímavější než činohra právě v tom, že mi neříká, co si mám myslet a cítit. Je to otevřenější. Musím s takovým představením víc spolupracovat jako divák. Je v tom především má emoce, zkušenost, fantazie a já si to, co vidím, prožívám po svém.

René: Ano. A vy jako tvůrci si vyberete, v jakém módu budete na jevišti. Bude asi přehledné, když si předem zvolím, co je pro mne to hlavní. Jestli loutkářství, nebo třeba herectví. Ve své inscenaci *Žabí princ* jsem chtěla sledovat jínakost a předsudky a věst o tom s dětmi diskusi. Abych zbořila stereotypy, tak jsem potřebovala, aby se ve vedení loutek střídali žena a muž a nebyli tak vázaní na svou loutku. Takže když princezna řekla něco nepěkného žabákoví, tak loutkář přešel do hereckého módu a okamžikem tu situaci pohledem. A ještě mám jeden příklad. Se studenty z Turku z Finska jsem připravovala inscenaci *Kalevala*. Jde o známou finskou mytologii, takže nebylo důležité sdělovat příběh. Byl to sled obrazů. Kameny, větvičky, loď, svatba, bílé košile, utonutí, aniž by diváci měli zprávu, co si tom všem loutkáři myslí a jaký k tomu příběhu zaujmají vztah. Byla to loutkařina. A diváci pak říkali, že z toho měli starodávný pocit. A asi tomu pomohlo, že tam nebyla žádná postava, se kterou by se mohli ztotožnit. I násilí bylo ztvárněno přes kameny na zádech jednoho z performerů.

An Insight into the Work of René Baker

An interview with the prominent puppeteer, director and teacher René Baker made during her visit to the Czech Republic. From 19 to 23 May, she led an intensive workshop titled *From Prop to Protagonist* at the Divadlo loutek Ostrava, intended for theatre teachers and actors. The interview explains her unique methodology of three modes of being on stage: actor, performer and puppeteer. René Baker explains the differences between these approaches and describes practical exercises that develop skills in animating objects and working with emotions and the viewers' perception. René Baker is currently working on a book that will present a comprehensive overview of her tried concept of being on stage. With her kind permission, we exclusively publish a selected chapter on the following pages.

Hana: Napadá mě, jaký je rozdíl v animaci předmětu běžné potřeby a animací loutky? Myslím teď výtvarného figurativního artefaktu, například maňáška či marionety.

René: Je v tom rozdíl. Nikoli ale v pozornosti vodiče a toho, jak zachází se svým tělem. Když to dělá dobře, bude energie v loutce. Můžu být v loutkářském i v herceckém módu. Jde o to, co si vyberu a jak se jako člověk k tomu stavím. Kde je však rozdíl, je pohled diváka. Divák ví: *Aha, tady jsou figury, mám se dívat na ně.* A i když to loutkář nemá úplně pod kontrolou, tak nás jako diváky to sice trochu vyruší, ale stále vracíme svou pozornost k loutce. Ale předměty, které běžně používáme a jak je v naší kultuře používáme, vypovídají o člověku. Takže pohled diváka půjde vždy od předmětu k performerovi. Když mám loutku-manekýna, tak na první pohled nevyjadřuje nic o mě. Ale boty mi něco řeknou o člověku, který je nosí, nebo nosil. A proto musíme být ve hře s předmětem tak přesní. Protože je tam přirozená tendence diváka dívat se i na loutkáře, nejen na předmět. Vyžaduje to speciální úsilí, aby předmět ožil, a vyžaduje to performerský mód, aby byl předmět na mně nezávislý.

Tomáš: A je také důležité, jaký předmět si vyberu, abych tu metaforu vyjádřil.

René: Ano, vybrat si předmět a následně v něm hledat téma, například téma lásky. Nebo si vybrat předmět naopak už s vědomým tématu. Delikátnost metafory lze podpořit textem, třeba básní. Když pracujeme s předměty, které mají vyjádřit metaforu, tak musíme pro diváka nejprve ustavit kód: *Toto je moje láska. Nebo jak já prožívám lásku.* A dát si pozor, ať text není pouze ilustrací. Pohyb je na prvním místě a dál přemýšlím, jak bych to mohla pojmenovat, ale neilustrovat. Může to být i pantomima. U storytellingu už musíme být opatrní, aby to bylo přesné a ne popisné. Komiksy nebo animované filmy, mohou být inspirací, jak kombinovat text a obraz. Na začátku je hledání obrazů, které sdělí to nejnutečnější, a pak k tomu dodáme text. Ale hlavní problém vlastně děláme my, lidé. Většinou nevěříme tomu předmětu, že promlouvá. A proto musíme vědět, že divák potřebuje víc času, aby to přečetl.

René Baker v současné době připravuje odbornou publikaci, v níž uceleně představí svůj praxí ověřený koncept bytí na jevišti v módu herce-performera-loutkáře. Na následujících stránkách z ní s jejím laskavým svolením exkluzivně publikujeme vybranou kapitolu. (red)

Poznámky

- 1 Vedla pouze tříhodinový seminář zaměřený na oživení kostýmu na Pražském Quadriennale 2003.
- 2 V divadelní sezóně 2023/2024 byla platforma MeetLoutky realizována v rámci projektu 3x MeetLoutky podpořeného Evropskou unií – Next Generation, Národním plánem obnovy a Ministerstvem kultury ČR.
- 3 V češtině je performer vnímán jako někdo, kdo realizuje umělecké dílo, umělecký projekt pro diváky. Umělec, účinkující. Spojuje se nejen s divadlem, ale i s výtvarným uměním. V pojetí René Baker jde o určitý způsob bytí člověka na jevišti. S určitou energií, specifickým pohybem po jevišti, pozorností neboli fokusem atd.